

BOĞAZKÖY METİNLERİNDE GEÇEN, LÚUBĀRU

AYGÜL SÜEL

Boğazköy metinlerinde yabancı dillerden alınmış birçok kelimelere rastlamaktayız. Bu kelimelerden çoğunun Hititler tarafından, kendi anlamları çerçevesinde kullanılmadıkları doğal olsa gerekir. Başka dillerden Hititçeye geçen kelimelerin anlamlarını kendi düşüncelerine paralel olarak yorumlamaları akla daha yakındır. Bu yazımızda, bunlardan Akadça bir kelime olan LÚUBĀRU üzerinde durarak, Boğazköy metinlerindeki anlamını incelemeye çalışacağız.

UBĀRU kelimesi için J.Friedrich sözlüğünde, "Fremdling, Metöke" anlamını vermektedir¹. F.Delitzsch, "Bürger, Mitbürger?"², C.Bezold, "Bürger"³ demektedir, M.David ise, B.Landsberger'in "Gast, Fremdling" düşüncesine katılmaktadır⁴. E.von Schuler ise LÚUBĀRU'yu Hitit metinlerinde "Devlet tarafından desteklenen, ya da saray tarafından korunan yabancı" olarak tanımlamaktadır⁵. F.R.Kraus, S. Stamm'ın fikrini⁶ zikrederek "Schutzgenosse, Schutzbefohlener" anlamını vermektedir⁷. C.Kühne, "İltica hakkında istifade edebilen, kulte katılabilen, yüksek makamda selâhiyetli görünen, imtiyazlı yabancı" demektedir⁸. W. von Soden ise, "Ortsfremder. Beisasse, Schutzbürger" anlamını vermektedir⁹. Hocam Ord. Prof. Dr. Sedat Alp,

1 J.Friedrich, HW s.314.

2 F.Delitzsch, Assyrisches Handwörterbuch, (1896), s.10.

3 C.Bezold, Babylonisch-assyrisches Glossar. (1926), s.13.

4 M.David, OLZ (1933) s.214 a.n.8.

5 E.von Schuler, RHA 72 (1963) s.45 vd.

6 S.Stamm, MVaG 44 s.264.

7 F.R.Kraus, Vom Mesopotamischen Menschen der Altbabylonischen Zeit und Seiner Welt, (1973), s.63.

8 C.Kühne, Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament, bei W.Bayerlin (1975) s.202 a.n.92.

9 W. von Soden, AHw s.1399.

bana göstermek lütfunda bulunduğu basılmakta olan değerli kitabında LÚUBĀRU için "Gast" anlamını vermektedir¹⁰.

Boğazköy metinlerini incelediğimizde LÚUBĀRU'ları çeşitli meslek ya da insan gruplarıyla birlikte görmekteyiz. Bu metin yerlerinden örnekler sunalım:

LÚUBĀRU'ları, LÚ.MEŞŞU.GI "Yaşlılar heyeti"¹¹ ile beraber görmekteyiz:

KUB XX 78 (CTH: 591)

Vs.III

21 LÚ.MEŞŞU.GI LÚ.MEŞŪ-BA-RUM

22 ša-ra-a ti-an-zi

23 ta-at UŠ-KI-EN-NU

24 LÚZABAR.DIB-ma-aš GEŠTIN

25 a-ku-ua-an-na pa-a-i

21 yaşlılar heyeti ve UBĀRU'lar

22 ayağa kalkarlar

23 ve onlar reverans yaparlar.

24 Saki

25 içmek için şarap verir.

IBot II 101 (CTH: 626)

Rs.V

4 [NINDAZ] i-ip-pu-la-aš-ši-in pár-ši-ja

5 [ ] LÚ.MEŞŞU.GI LÚ.MEŞŪ-BA-RUM

6 [ ] LÚ.MEŞŠILA.ŠU.DU₈.A ua-aš-ša-an-te-eš

10 S.Alp, Beiträge zur Erforschung des Hethitischen Tempels, s.69. a.n.75. Sayın Hocam Ord.Prof.Dr.Sedat Alp'e değerli kitabını bana göstermek ve bu konuda yaptığım çalışmalarını desteklemek lütfunda bulunduğu için teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

11 LÚ.MEŞŞU.GI "Yaşlılar Heyeti" hakkında bk. H.Klengel, ZA NF 23 (1965) s.223 vd.

7 [ ] X a-ra-an-ta-ri

4 zippulašši ekmeğini böler.

5 [ ] yaşlılar heyeti, UBĀRU'lar

6 [ ] sakiler giyinmiş (olarak)

7 [ ] ayakta dururlar.

Bu metinlere ilaveten, IBoT II 65.7; KBo VIII 121, 5; XXI 25 IV 9 vs.

LÚUBĀRU'lar, ašeššar "meclis" ile beraber geçmektedirler:

KUB XXV 3 (CTH: 634)¹²

Vs.III

19 nu a-še-eš-šar LÚ.MEŞUM-MI-E-NU-TI

20 LÚ.MEŞŪ-BA- <RUM> LÚ.MEŞDUGUD {LÚ.MEŞDUGUD}

21 LÚ.MEŞ UGULA LI-IM ŠA NAP-TA-NI a-ša-ši

19 Meclisi, ustabaşları

20 UBĀRU'ları, yüzbaşları¹³ {yüzbaşları}

21 yemeğe (davet edilen) binbaşları oturtur.

KBo XXII 186 (CTH: 669)

Vs.II

8 LUGAŁ SAL.LUGAL Éma-ak-zi-ja

9 pa-a-an-zi a-še-aš-šar

10 Ū-UL e-ša

11 LÚ.MEŞŪ-BA-RUM Ū-UL

12 ku-iš-ki e-ša

12 Trans. ve terc. için bk. A.Archi, Das Kultmahl bei den Hethitern, VIII.T.T.Kongresi Bildirileri, I.Cilt. (1979) s.205.

13 S.Alp, Belleten XI (1947) s.400.

- 13 LÚMEŠ URUTi-iš-ša-ru-li-ja
 14 GIŠ ABHĪLA-aš EGIR-an ŠIRRU
 8 Kral (ve) Kraliçe makzi(ia)- evine
 9 giderler. Meclis
 10 oturmaz.
 11 UBĀRU'lar (dan da) hiç
 12 kimse oturmaz.
 13 Tiššaruliya adamları
 14 pencerelerin arkasında şarkı söylerler.

Aynı şekilde, ašeššar "meclis" in yanısıra LÚMEŠ GIŠPA "asa taşıyıcılar" ile de UBĀRU'lar beraber geçmektedirler.

KUB II 5 (CTH: 612)

Vs.I

- 7 [LÚMEŠ] GIŠPA LÚMEŠ Ū-BA-RUM a-še-eš-šar
 8 [ħu-] u-ma-an ša-ra-a ħu-u-i-it-ti-ja-an-zi
 9 [ne] a-ra-an-ta

- 7 Asa taşıyıcılar, UBĀRU'ları, meclisi
 8 hepsini ayağa kaldırır.
 9 Onlar ayakta dururlar.

KUB XXV 1 (CTH: 612)

Rs. VI

- 18 nu LÚMEŠ GIŠPA LÚMEŠ Ū-BA-RŪ-TIM
 19 a-še-eš-šar-ra ħu-u-ma-an
 20 ša-ra-a ti-it-ta-nu-an-zi
 21 ne ar-ta-ri

- 18 Asa taşıyıcılar, UBĀRU'ları
 19 ve meclisi de, hepsini
 20 ayağa kaldırır.
 21 Onlar ayakta durur(lar)

Ayrıca, KUB XXV 1 II 37, V 18, VI 41; XXV 5 III 6 vs.

LŪBĀRU, bir metin yerinde de LŪGUDŪ "merhemli rahip" le beraber geçmektedir:

KUB X 1 (CTH: 627)

Vs.1

- 13 LŪGUDŪ URUA-ri-in-na
 14 LŪGUDŪ URUZi-ip-pa-la-an-da
 15 LŪMEŠ Ū-BA-RUM-ja LUGAL-i
 16 ħi-in-kán-ta

- 13 Arinna şehrinin merhemli rahibi
 14 Zippalanda şehrinin merhemli rahibi
 15 ve UBĀRU'lar da krala
 16 reverans yaparlar.

KUB XI 20 (CTH: 669)

Vs.II

- 19 DINGIRMEŠ-aš-ša KÁ.GAL EGIR-pa
 20 ħa-aš-ša-an-[z]a na-aš-ta BE-LUHI.[A]
 21 DUMUMEŠ É.GAL LŪMEŠME-ŠE-DI [ ]
 22 me-na-aḫ-ħa-an-da a-ra-an-z[i ?]
 23 ta UŠ-KI-EN-NU
 24 LŪMEŠ Ū-BA-RUM-ja X [ ]

- 19 Tanrıların kapısı tekrar
 20 açılmıştır. Beyler,
 21 saray oğlanları, *MEŞEDI*'ler
 22 onun karşısına geçerler.
 23 ve reverans yaparlar.
 24 *UBĀRU*'lar da [ ]

LŪUBĀRU'lara gösterilen önemi vurgulayan bir metin yerini sunalım:

KBo X 31 (CTH: 627)

Rs.IV

- 24 II-ĀM UZU ĞA.LA
 25 *A-NA LŪ.MEŞ Ū-BA-RŪ-TIM*
 26 I TA-ĀM UZU ĞA.LA
 27 *A-NA LŪ.MEŞ URU Ğa-at-ti*
 28 ti-an-zi
-
- 24 II hisse et
 25 *UBĀRU*'lara
 26 I hisse et
 27 Hatti adamlarına¹⁴
 28 koyarlar.

KBo XX 12 (CTH: 631)¹⁵

Vs.I

- 5 *LŪ.MEŞ Ū-BA-RU L[Ū-aš] ku-iš ku-iš LUGAL-ya-aš*
 pí-ra-an e-eš-zi
 6 ne ša-ra-a ti-e-en-zi nu a-ap-pa ti-en-zi ne a-ra-an-da

¹⁴ Hattinin temsilcileri.

¹⁵ Trans: ve terc. için bk. E.Neu, StBoT 12 (1970) s.10 vd.

- 7 *LŪ.ME-ŠE-DI* Ğa-aš-ša-an a-ap-pa-an da-a-i ta-aš
 pa-iz-zi *DUMU^{MEŞ}.LUGAL DUMU.SAL^{MEŞ}. [(LUGAL)]*
 8 pe-e-ra-an ti-e-iz-zi
-
- 5 *UBĀRU*'lar (ya da) hangi adam olursa olsun kim kralın önünde oturuyorsa,
 6 onlar ayağa kalkarlar ve arkaya geçerler. Onlar ayakta dururlar.
 7 *MEŞEDI* ocağı arkaya koyar ve o gider,
 8 prens ve prensesin önüne geçer.

KUB II 5 (CTH: 612)

Rs.III

- 41 *LŪ.MEŞ Ū-BA-RUM LUGAL-i I-ŠU*
 42 *UŠ-KE-EN* ta-a-aš-šu-ma-aš *GŪB-aš*
 43 *LŪ.MEŞZABAR.DIB GEŠTIN-an*
 44 a-ku-ğa-an-na pí-ja-an-zi
 45 ne e-ša-an-ta
-
- 41 *UBĀRU*'lar krala I defa
 42 reverans yapar(lar) ve onlara ayakta duran
 43 sakiler şarabı
 44 içmek için verirler.
 45 Onlar otururlar.

İncelediğimiz bu metin yerlerinden *LŪUBĀRU*'ların kült çevresi ile çok yakından ilişkili olduklarını, kralın huzuruna çıkabildiklerini, *LŪ.MEŞŠU.GI* "Yaşlılar Heyeti" ve *ašeššar* "meclis" ile birlikte zikredildiğini ve aynı zamanda sosyal bir fonksiyona sahip olduklarını görmekteyiz.

LÚUBĀRU kelimesi için en önemli bir metin yerini sunalım:

KUB XIII 4 (CTH: 264)

Vs.I

50 na-aš-ma-at-kán ma-a-an ša-ra-a ti-ja-an-da ku-ua-pí da-at-te-ni

51 na-at DINGIR^{MEŠ}-aš ZI-ni pa-ra-a UL ar-nu-ut-te-ni
nu-uš-ma-ša-at ar-ḫa

52 I-NA É^{MEŠ}-KU-NU pé-e ḫar-te-ni na-at šu-me-el
DAM^{MEŠ}-KU-NU DUMU^{MEŠ}-KU-NU

53 SAG.GEME.İR^{MEŠ}-KU-NU ar-ḫa e-ez-za-a-i na-aš-šu-ma-aš-ma-aš
LÚka-e-na-a [š]

54 na-aš-ma a-aš-šu-ua-an-za ku-iš-ki LÚÚ-BA-[(R)UM]
ú-iz-zi na-at a-pé-e-<da>-ni

55 pé-eš-te-ni A-NA ZITUM DINGIR^{LIM}-ma-at-kán da-at-te-ni

50 Ya da ne zaman (kurban masasının) üstüne konmuş kurban madde-
lerini¹⁶ alır

51 ve onları tanrıların ruhuna sunmaz ve onları

52 evlerinize alıp götürseniz ve onları sizin karılarınız çocuklarınız

53 ve hizmetkârlarınız yiyip bitirirse, ya size bir hısım

54 ya da sevilen bir LÚUBĀRU gelirse ve onları ona

55 verirseniz onları tanrının ruhundan alırsanız

Tapınak adamlarına verilen direktifleri saptayan bu metinde, tapınak adamlarının yakınları yanısıra evine gelebilecek hısım ya da LÚUBĀRU söz konusudur. LÚUBĀRU'nun başındaki aššuaant- = NÍG.GA "sevgili, dost"¹⁷ sıfatı dikkatimizi çekmektedir¹⁸. Kanımızca, burada ziyarete gelen "sevgili, dost LÚUBĀRU" sevilen bir konuk olmalıdır¹⁹.

16 Hititçe metinde: onları.

17 E.Laroche, RA 48 s.49.

18 Krş. KBo XII 30 Vs.II 6: LÚ araš-ta aššuaanza.

19 E.H. Sturtevant-G.Bechtel, A Hittite Chrestomathy, (1935), s.151: "A good citizen"; E.Neu, a.g.e., s.78: "Gastfreund".

Diğer bir önemli metin yeri ise, yukarıda bahsettiğimiz metnin paraleli olan KUB XIII 5 dir:

KUB XIII 5 (CTH: 264)²⁰

Vs.II

11 [ ] ma-a-an LÚÚ-BA-RUM -ma ku-e-da-ni ú-iz-zi

12 [(na-aš ma-a-an) I-NA] É.DINGIR^{LIM} ša-ra-a pa-a-u-ua-aš
DINGIR^{M[EŠ]}-na-aš-kán LUGAL-aš-ša

13 [(<GIŠ> kat-ta-lu-uz-zi)] šar-ra-aš-ki-it-ta na-an
[a-pa-a-š]a ša-ra-a

14 [pé-e-ḫu-te-(id-du)]²¹nu KÚ-ki-id-du ak-ku-uš-[(ki-id-du)]
ma-a-an-ma-aš

15 [LÚ a-ra-aḫ-zé-]na-aš²² Ú-UL-aš URUḪa-at-tu-ša-aš
DUMU.L[Ú.U]L[ÚL]^U [DINGIR^{MEŠ}-aš t[i-ja-(zi)]

11 [ ] Eğer herhangi bir kimseye LÚUBĀRU gelirse,

12 eğer o tapınağa, yukarı gitmek için tanrıların ve kralın da

13 eşliğinden geçerse o da²³ onu yukarıya

14 götürsün ve yesin içsin. Eğer o

15 bir yaban[cı] ise, o Hattuša'lı bir insan değilse (ve) tanrılara yak-
laşırsa

Tapınak adamlarına verilen direktifleri saptayan bu metinde de görülmektedir ki: Eğer tapınak adamlarından herhangi birine bir LÚUBĀRU gelirse, o tapınağa girebiliyor ve yiyip içebiliyor. Fakat bu LÚUBĀRU Hititli değil de²⁴ bir yabancı ise tapınağa girip tanrılara yaklaştığı için metnin devamında konu itibariyle onu yukarı çıkaran tapınak görevlisi ile birlikte ölüm cezasına çarptırılıyor. Kanımızca

20 Paraleli olan KUB XIII 4 ve XL 63 no'lu metinlerden tamamlanmıştır.

21 Tam. için bk. aynı metin Vs.II 16.

22 Tam. için bk. E.H. Sturtevant-G.Bechtel, a.g.e., s.152.

23 Yani ziyaret edilen tapınak görevlisi.

24 Bk. A.Kammenhuber, HdO Heth. s.125 vd.

E.Neu, a.g.e., s.77: "Mensch/Kind der Stadt Hattuša".

burada da tapmağa herhangi bir görevliyi ziyarete gelen konuk söz konusudur. Çünkü, tapmak adamları tapmağa bir LÚUBĀRU kabul edebiliyorlar. Eğer Hititli olmayan bir kişiyi konuk olarak tapmağa kabul ederlerse ve bu durum duyulursa tapmağa giren bu konuk ve kendileri için ölüm cezası söz konusudur.

Hitit Bayram ritüellerinde, ašeššar "meclis" in yanında zikredilen, fakat bu meclisin dışında kalan LÚUBĀRU'ların dini törene katılmaktan başka bir görevleri bulunmamaktadır. Fakat muhakkak ki kendilerine özel bir yer verilmektedir. LÚUBĀRU'lar protokolde yeri olan çok önemli dini toplantılara çağrılacak kadar saygın, tapmağa girebilen üst seviyedeki konuk kişiler ya da davetli grubu olmalıdır.

Kanımıza göre, LÚUBĀRU kelimesi için Boğazköy metinlerinde "konuk, davetli" anlamını verebiliriz.

Babil ve Asur metinlerindeki anlamı ile ilişkisine gelince, konuk kelimesi içersinde "yabancı ya da "korunan kimse" anlamını bulabiliriz. Konuk, korunan, ilgi gösterilmesi gereken ve kendisine belli bir yer verilen yabancıdır.

IN DEN URKUNDEN VON BOĞAZKÖY VERWENDETE WORT LÚUBĀRU

AYGÜL SÜEL

In den Urkunden von Boğazköy treffen wir viele Fremdwörter, die aus anderen Sprachen übernommen worden sind. Es sei natürlich, daß die Hethitern viele dieser Wörter nicht im eigenen Sinne gebraucht haben, und es ist noch verständlicher, daß sie diese Wörter nach ihren eigenen Deukarten paralel interpretiert haben. In dieser unserer Urkunde werden wir die Bedeutung von Boğazköy Urkunden versuchen, zu untersuchen, in dem wir ein Wort von denen gewesene LÚUBĀRU bestehen.

Für das Wort UBĀRU wird die Bedeutung "Fremdling, Metöke" von J.Friedrich in seinem Hethitischen Wörterbuch angegeben¹. F. Delitzsch, nahm es als "Bürger, Mitbürger?" an². C.Bezold, nahm es als "Bürger" an³. M.David ist mit B.Landsberger im Wort "Gast, Fremdling" in der selben Meinung⁴. E. von Schuler versteht unter LÚUBĀRU in den hethitischen Texten einen "Staatlich geschützten oder vom Hofe Protegierten Fremdling"⁵. F.R. Kraus gab dafür die Bedeutung "Schutzbefehlener, Schutzgenosse" in dem er die Meinung von S.Stamm⁶ vertritt⁷. C.Kühne, Privilegierter Ausländer, der Asylrecht genießt, zur Teilnahme am Kult und zum Erscheinen bei Hofe berechtigt ist,⁸ W. von Soden versteht unter LÚUBĀRU einen "Ortsfremder, Beisasse, Schutzbürger"⁹. Jedoch Ord. Prof. Dr. Sedat Alp versteht

1 J.Friedrich, HW s. 314.

2 F.Delitzsch, Assyrisches Handwörterbuch, (1896), s.10.

3 C.Bezold, Babylonisch-assyrisches Glossar, (1926) s.13.

4 M.David, OLZ 1933 s. 214 a.n.8.

5 E.von Schuler, RHA 72 (1963) s.45 vd.

6 S.Stamm, MVAEG 44 s.264.

7 F.R. Kraus, Vom Mesopotamischen Menschen der Altbabylonischen Zeit und seinen Welt, (1973) s. 63.

8 C.Kühne, Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament, bei W.Bayerlin (1975) s.202 a.n. 92.

9 W. von Soden, AHw s.1399.